

ІСТОРІЯ

УДК 930.85

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-1>

Оксана РАТУШНА,
 orcid.org/0000-0001-8029-9337
 старший викладач кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини
 Інституту гуманітарних та соціальних наук
 Національного університету «Львівська політехніка»
 (Львів, Україна) aliroma@ukr.net

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті на основі теоретико-методологічного потенціалу праць вітчизняних і зарубіжних учених-істориків і соціологів здійснено дослідження історико-соціального аспекту української національної ідентичності в контексті євроінтеграційних процесів.

Зазначено, що Євроінтеграція є стратегічною метою зовнішньої та внутрішньої політики України, а також, позитивним процесом для розвитку України на міжнародній арені. При цьому, важливою умовою є збереження нашої національної ідентичності і самобутності. Пересторогою у світових глобалізаційних процесах є нівелювання культурних особливостей певних націй при інтеграції у світові співтовариства.

Доведено, що ідентичність нації формується на основі ментально-ціннісних ідентифікаторів кожної особи, котрі закладаються з народження. Важливу роль у цьому відіграє сім'я, оточення, заклади освіти. Сьогоднішня форма в Україні покоління, котре бере за основу своєї життєдіяльності загальнолюдські цінності і прагне до активної самореалізації у європейському просторі на правах того, хто зможе гідно представити Україну з її національною самобутністю на світовій арені.

Зазначено, що наша національна самобутність (мова, ментальність, історія, культура) – це те, що повинно повноцінно розвиватися в межах будь-яких міжнародних національних утворень. Емоційно-ментальний зв'язок між українцями не повинен стертися і витіснитися іншими культурами, що є загрозою при реалізації глобалізаційних процесів інтегрованого суспільства у державотворенні, правотворенні, соціокультурній площині.

Акцентовано увагу на тому, Україна часто обирала європейську модель розвитку управлінської і правової системи. Після отримання Магдебурзького права державне управління в Україні намагалися побудувати за європейською моделлю у багатьох містах. Цю ідею активно підтримували громадяни різних соціальних прошарків.

Специфіка української ідентичності полягає у тому, що вона моделюється за допомогою етнонаціональної і громадянської компоненти, що сприяє розвитку цивілізованого громадянського суспільства з власними ціннісними орієнтирами, спрямованого на розвиток основоположних прав і свобод людини та громадянина, культурно-ідеологічного підґрунтя державотворення.

Ключові слова: національна ідентичність, євроінтеграція, права людини, державотворення, громадянське суспільство, державне управління, нація.

Oksana RATUSHNA,
 orcid.org/0000-0001-8029-9337
 Lecturer at the Department of History, Museum Studies and Cultural Heritage
 Institute of Humanities and Social Sciences of Lviv Polytechnic National University
 (Lviv, Ukraine) aliroma@ukr.net

UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY AND EUROPEAN INTEGRATION: HISTORICAL AND SOCIAL ASPECT

In the article, on the basis of the theoretical and methodological potential of the works of domestic and foreign scientists-historians and sociologists, a study of the historical-social aspect of the Ukrainian national identity in the context of European integration processes is carried out.

It was noted that European integration is a strategic goal of Ukraine's foreign and domestic policy, as well as a positive process for the development of Ukraine on the international arena. At the same time, an important condition is the preservation of our national identity and originality. A caveat in world globalization processes is the leveling of cultural characteristics of certain nations during integration into world communities.

It has been proven that the identity of the nation is formed on the basis of the mental and value identifiers of each person, which are established from birth. Family, environment, educational institutions play an important role in this. Today, a generation is forming in Ukraine, which takes universal human values as the basis of its life activities and strives for active self-realization in the European space on the basis of the rights of those who will be able to represent Ukraine with its national identity on the world stage.

It is noted that our national identity (language, mentality, history, culture) is something that should be fully developed within any international national entities. The emotional and mental connection between Ukrainians should not be erased and displaced by other cultures, which is a threat in the implementation of globalization processes of an integrated society in state formation, law-making, and socio-cultural plane.

Attention is focused on the fact that Ukraine often chose the European model of development of the administrative and legal system. After receiving the Magdeburg Law, public administration in Ukraine was tried to be built according to the European model in many cities. This idea was actively supported by citizens of various social strata.

The specificity of Ukrainian identity lies in the fact that it is modeled with the help of an ethno-national and civil component, which contributes to the development of a civilized civil society with its own value orientations, aimed at the development of the fundamental rights and freedoms of a person and a citizen, the cultural and ideological basis of state formation.

Key words: national identity, European integration, human rights, state formation, civil society, public administration, nation.

Постановка проблеми. Прагнення українського суспільства до інтеграції у європейське співтовариство не є ситуативною реакцією на державно-правові глобалізаційні процеси, а історично обумовлений вибір спільної життєдіяльності з усім цивілізованим світом, вагомою частиною якого є Україна.

Століттями українці вели боротьбу за збереження своєї незалежності, суверенітету, а також, національної самобутності, ціннісних історичних, соціально-культурних орієнтирів. Саме тому важливо не втратити власну національну ідентичність у процесі інтеграції до Європейського Союзу. Ми маємо вагомий державно-правовий, культурний надбання, що формувалися у нашого народу на основі загальнолюдських цінностей і можуть бути повноцінним вектором у розвитку європейського простору.

Нам не потрібно доводити, що ми цивілізований європейський народ. Наша вікова історія є підтвердженням унікальності процесів державотворення, правотворення та розвитку науки в Україні. Не можна за жодних умов «стерти» самобутні особливості української нації, за збереження яких сьогодні проливають кров кращі сини України.

Аналіз основних досліджень. Для всебічного аналізу і осмислення вказаної проблематики доцільно опиратися на теоретико-методологічний потенціал праць вітчизняних і зарубіжних учених-істориків і соціологів, а саме: Н. Гайворонюк, І. Дзюби, С. Кульчицького, Л. Нагорної, Б. Параконського, О. Стегнія та інших.

Їхні наукові концепції сприяли тому, що в межах історії, соціології, правознавства формується новий підхід до розуміння національної ідентичності, усвідомлення приналежності до національної спільноти, спрямований на розвиток національної свідомості, ціннісних аспектів політики державот-

ворення, збереження історичної території, мови, історичної пам'яті та культурної спадщини.

Мета статті полягає у поглибленні дослідження історико-соціального аспекту української національної ідентичності в контексті євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Європейська інтеграція – це процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках – соціальної та культурної) інтеграції європейських держав. На даний момент європейська інтеграція досягається в основному за рахунок розширення Європейського Союзу та Ради Європи. Цей складний та суперечливий соціально-економічний процес налагодження тісного співробітництва європейських держав є одним із проявів провідної тенденції сучасного історичного розвитку – посилення всебічної взаємозалежності держав, передусім в економічній сфері, та подальшого зближення цивілізаційно-споріднених національних спільнот (Вільна енциклопедія Вікіпедія, 2018).

Такий процес, безперечно, позитивний для розвитку України на міжнародній арені, але вагомою умовою є збереження нашої національної ідентичності і самобутності. Пересторогою у світових глобалізаційних процесах є «розмивання» культурних особливостей певних націй при інтеграції у світові співтовариства.

Євроінтеграційний процес для України повинен проходити за принципом паритетності. Звичайно, наша держава поступається державам членам Європейського Союзу в економічному, соціальному аспекті, але ментально-ціннісне усвідомлення українцями себе частиною європейського простору має значно глибше підґрунтя, воно базується на історичних фактах, що свідчать про спроби побудови українцями європейської моделі держави і права.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як представник головної в ЄС країни, у своєму листі від імені Європейського Союзу офіційно визнав незалежність України. У подальшому стратегічний курс України на європейську інтеграцію був підтверджений та розвинутий у Стратегії інтеграції України до ЄС, яку схвалено 11 червня 1998 року, та Програмі інтеграції України до ЄС, схваленій 14 вересня 2000 року. В ній була проголошена довготермінова стратегічна мета – європейська інтеграція України (Міністерство юстиції України, 2018).

Поняття «національна ідентичність» трактується науковцями досить широко і фахівці у різних галузях намагаються привнести у нього щось своє, що робить це поняття ще більш об'ємним і широким для осмислення.

На авторитетну думку Стегнія О. І. національна ідентичність – це усвідомлена приналежність до національної спільноти на основі стійкого емоційного зв'язку, що виникає у результаті сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови, політики, а також прийняття групових норм і цінностей. Головним ідентитетом національної ідентичності є національна свідомість. За змістом національна ідентичність – сфера ідей, цінностей і смислів культури, сприйнятих й артикульованих більшістю громадян країни. Вона має власні засади в конструюванні індивідуальної своєї тотожності. Вибір національної ідентичності обумовлений політичними, економічними, соціальними й історичними чинниками, що робить її рухомою (Стегній, 2020).

Нагорна Л. І. трактує поняття «національна ідентичність» як широкий комплекс індивідуалізованих і неіндивідуалізованих міжособистісних зв'язків та історичних уявлень, який становить основу самоідентифікації окремих осіб та груп людей з певною нацією як самобутньою спільнотою, що має свою історичну територію, мову, історичну пам'ять, культуру, міфи, традиції, об'єкти поклоніння, національну ідею (Нагорна, 2005: 315-316).

Важливо зазначити, що державне управління в Україні намагалися побудувати за європейською моделлю у багатьох містах. Цю ідею активно підтримували громадяни різних соціальних прошарків.

Велику роль у започаткуванні Європейського способу управління в містах України відіграло надання Магдебурзького права. Першим містами України, які одержали Магдебурзьке право, були Сянок – 1339 року. З переходом Галичини під владу

польських королів першими магдебурзьке право повною мірою отримали найбільше тогочасне місто на українських землях – Львів у 1356 році (магдебурзьке право Львова підтверджено польським королем). Згодом Магдебурзьке право одержали Кам'янець Подільський у 1374-му, у 1432-му – Луцьк, у 1494-му – Київ. Магдебурзьке право сприяло поживленню господарського, культурного життя міста, торгівельних зв'язків між містами, а також впровадженню основ Європейського законодавства (Вільна енциклопедія Вікіпедія, 2016).

Можна констатувати, що Магдебурзьке право посприяло розвитку цивілізованого громадянського суспільства з власними ціннісними орієнтирами, спрямованими на розвиток основоположних прав і свобод людини та громадянина, культурно-ідеологічного підґрунтя державотворення.

На думку Гайворонюк Н. В., специфіка української ідентичності полягає у тому, що вона моделюється за допомогою обидвох компонент (етнонаціональної і громадянської) і жодну з них не можна залишати поза увагою в процесах націо- і державотворення. Конструкт української ідентичності, який може витримати на собі державну і суспільну безпеку, є найбільш «надійним» тоді, коли єднає в собі національні і громадянські цінності, а не протиставляє їх. Значну роль у конструюванні української ідентичності, яка сьогодні набула статусу загальнонаціональної проблеми, виконує державна етнополітика, пріоритети якої мають бути спрямовані на консолідацію громадянської спільноти і усунення конфліктного характеру ідентифікаційних відмінностей, що виникають у практиці міжетнічних відносин сучасної України (Гайворонюк, 2012: 38-48).

Прикладом акумуляції прогресивних європейських ідей і духовно-моральних засад українського суспільства є Конституція Пилипа Орлика в якій віддзеркалюється глибинна самобутність української нації і продукування ідей державотворення і правотворення, що абсолютно повноцінно можуть конкурувати з аналогами розвинутих світових держав-лідерів, зокрема і європейських.

Конституція Пилипа Орлика віддзеркалює спроби створення не лише організації державної та правової традиції українського народу, а й зміни владних відношень. Саме в Пактах Пилипа Орлика закладені юридичні витоки сучасного суверенітету українського народу, поділу влад, парламентаризму тощо. Повернення до історичної практики цього документа – це звернення до державних і правових переконань, які підкрес-

люють історико-правовий ґрунт для загальнонаціональної ідеї політичного характеру, ідеї, що випромінює єство духу українського народу (Костін, 2021).

Потрібно пам'ятати, що ідентичність нації формується на основі ментально-ціннісних ідентифікаторів кожної особи, котрі закладаються з народження. Важливу роль у цьому відіграє сім'я, оточення, заклади освіти. Ми не повинні ігнорувати і недооцінювати національно-патріотичне, духовно-моральне виховання дітей і молоді, адже саме таке виховання є тим ціннісним багажем, який стане основою для розвитку і збереження державності та гідного представлення України на міжнародній арені.

Головаха Є. І. зазначає, що національна ідентичність має три складові: ставлення до минулого, сучасного і майбутнього нації, приналежність до якої ти відчуваєш. Якщо в тебе немає уявлення про її минуле – твоя ідентичність неповноцінна. Якщо ти не сприймаєш сучасне її життя як своє, не як чуже і таке, яке на тебе тисне, – і поготів. Є люди, які хочуть змінити свою ідентичність, бо не витримують ситуацію, коли країна переживає скрутні часи – і вони, до речі, є не тільки у нас. Певною мірою це можна вважати способом уникнення відповідальності за те, що відбувається (Головаха, 2021).

Особливо гостро цю проблему можна відчутти у кризово-перехідні періоди розвитку суспільства, держави. Таким періодом сьогодні є війна росії проти України. Агресор, що нехтує усіма міжнародними нормами і правилами ведення війни намагається не лише завоювати, окупувати наші території, а в першу чергу знищити нашу національну самобутність, гідність і пам'ять нашого народу.

Нажаль, трапляються люди, котрі відмовляються від своєї ідентичності через певні суб'єктивні чинники і намагаються інтегруватися у інші національно-культурні спільноти. Сьогодні багато українців покинули територію України через війну і не кожен може підтримувати духовно-ментальний зв'язок зі своєю нацією через пережиті психологічні, психічні травми, але з часом людина зможе «відновити» внутрішні сили і часто відчуватиме ще тісніший зв'язок зі своєю нацією. Та є і ті, що не відчувають української ідентичності щодо себе. Сьогоднішня трагедія України є каталізатором для виявлення таких осіб і найкраще, що вони можуть зробити, то це мабуть спробувати інтегруватися в інше державне суспільство, якщо, звичайно, такий соціум їх повноцінно прийме.

Науково цінним є твердження про те, що національні ментальні структури забезпечують формування глибинної системи орієнтацій, ціннісної моделі світу, тієї особливої схеми бачення та мовної системи, яка надає можливість створювати висловлювання про речі й події в світі, власні переконання та віру.

Свідомість нації має бути певним чином відцентрована, щоб підтримувати рівновагу різних ментальних та ідеологічних схем, це досягається завдяки системі цінностей та інтересів, що усвідомлюються як національна ідея. Без національної ідеї немає народу, а є сукупність окремих одиниць, кожна з яких має свої бажання і прагнення (Кульчицький, 2004: 173).

Цінність реалізації і забезпечення основних прав людини і громадянина, повага до людської гідності та толерантність до усіх проявів «інакшості» є ключовою формулою розвитку цивілізованого суспільства. Сьогоднішня формує в Україні покоління, котре бере за основу своєї життєдіяльності загальнолюдські цінності і прагне до активної самореалізації у європейському просторі на правах того, хто зможе гідно представити Україну з її національною самобутністю на світовій арені.

Пойта Ю. зазначає, що в основі формування загальнонаціональної ідентичності, на думку дослідників, повинні лежати наступні принципи: – ідея поліетнічної, соціальної, політичної згоди на основі загальноприйнятої мети – забезпечення духовного і матеріального добробуту громадян України; – ідея патріотизму, любові до України як визначальної цінності; – національна самоповага і повагу до представників інших націй і національних меншин; – захист прав і свобод людини і громадянина незалежно від етнічної приналежності і інших відмінностей; – високий рівень політичної і правової культури населення; розвиток дієвого громадянського суспільства (Пойта, 2019).

Історична картина довготривалого цілеспрямованого нищення українців, нашої культури та ідентичності за своєю суттю постає як масштабний цивілізаційний виклик, котрий спонукає замислитися над тим, яким чином за таких небаченої за своїм розмахом та цілеспрямованістю антиукраїнської політики сусідніх держав, передусім – росії, українцям вдалося дати цьому виклику адекватну відповідь. Разом з тим українство зазнало таких неповторних втрат, які вже ніколи не будуть компенсовані (Кирилюк, 2020: 226–229).

Сьогодні найважчий і найжорстокіший етап боротьби українців за збереження своєї національної ідентичності. Незалежна, самостійна, демократична держава, що є центром Європи

кров'ю цвіту нації доводить не лише своє право на існування, що підтвержене тисячолітньою історією, а й стримує навалу агресора і захищає всю Європу та європейські цінності.

Висновки. Отже, проблема збереження української національної ідентичності в процесі інтеграції України у Європейський Союз є актуальною з огляду на виклики збереження соборності, незалежності і суверенітету, що супроводжують український народ протягом століть, а сьогодні постали перед українцями у формі боротьби за своє фізичне і національно-культурне існування.

Наша національна самобутність (мова, ментальність, історія, культура) – це те, що повинно повноцінно розвиватися в межах будь-яких міжнародних

національних утворень. Емоційно-ментальний зв'язок між українцями не повинен стертися і витіснитися іншими культурами, що є загрозою при реалізації глобалізаційних процесів інтегрованого суспільства у державотворенні, правотворенні, соціокультурній площині. Ми маємо тисячолітню історію становлення і розвитку державності яка навіть в умовах загарбання певних територій України активно розвивалася і збагачувалася національно-культурними ідеями. Національна свідомість народу, що дав світу геніальних науковців, державних і мистецьких діячів, обґрунтовано може збагатити ціннісно-ментальну нішу Європейського Союзу і продовжити свій розвиток після відновленої історичної справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія. Європейська інтеграція. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%D1%8F>
2. Міністерство юстиції України. Історія становлення відносин Україна – ЄС. URL: <https://minjust.gov.ua/m/istoriya-stanovlennya-vidnosin-ukraina-es>.
3. Стегній О. І. *Національна ідентичність. Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія. Електронна версія.* Ред. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. Т. 22. URL: <https://esu.com.ua/article-71062>
4. Нагорна Л. П. Ідентичність національна. *Енциклопедія історії України*. Т. 3: Е-Й. НАН України. Інститут історії України. К. : В-во «Наукова думка», 2005. 672 с.
5. Вільна енциклопедія Вікіпедія. Магдебурзьке право. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D0%B4%D0%B5%D0%B1%D1%83%D1%80%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE
6. Гайворонюк Н. В. Українська ідентичність як онтологічна основа національної безпеки (соціально-психологічний аспект). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць*. Львів: ЛьвДУВС, 2012. Вип. 2 (1). 536 с.
7. Костін М. С. Державна політика зміцнення національної ідентичності. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/430/1/%D0%90%D0%B2%D1%D1%96%D0%BD>
8. Головаха Є. І. Україні потрібна стратегія формування національної ідентичності. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/350002>
9. Кульчицький С. В., Парахонський Б. О. Новітній український державотворчий процес. *Інститут історії України НАН України*. К. : Наук. думка, 2004. 327 с.
10. Пойта Ю. Національна ідентичність українців: проблеми та виклики в аспекті українсько-російського воєнного конфлікту. URL: <https://cacds.org.ua/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0>
11. Кирилюк О. Українські національна ідентичність, національна пам'ять та національна резистентність. *Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті»*. Львів : Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2020. С. 226–229.

REFERENCES

1. Vilna entsyklopediia Vikipediia. Yevropeiska intehratsiia. [European integration]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%D1%8F> [in Ukrainian].
2. Ministerstvo yustytzii Ukrainy. Istoriia stanovlennia vidnosyn Ukraina – YS. [History of Ukraine-EU relations]. URL: <https://minjust.gov.ua/m/istoriya-stanovlennya-vidnosin-ukraina-es> [in Ukrainian].
3. Stehniy O. I. Natsionalna identychnist. [National identity]. Encyclopedia of Modern Ukraine: encyclopedia. Electronic version. Ed. : I. M. Dzyuba, A. I. Zhukovsky, M. G. Zheleznyak and others; National Academy of Sciences of Ukraine, National Academy of Sciences. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2020. Vol. 22. URL: <https://esu.com.ua/article-71062> [in Ukrainian].
4. Nahorna L. P. Identychnist natsionalna. [National identity]. Encyclopedia of the history of Ukraine: T. 3: E-Y. NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. K.: Scientific Opinion, 2005. 672 p. [in Ukrainian]
5. Vilna entsyklopediia Vikipediia. Mahdeburzke pravo. [Magdeburg law]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D0%B4%D0%B5%D0%B1%D1%83%D1%80%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE [in Ukrainian].

6. Haivoroniuk N. V. *Ukrainska identychnist yak ontolohichna osnova natsionalnoi bezpeky (sotsialno-psykhologichnyi aspekt)*. [Ukrainian identity as the ontological basis of national security (social and psychological aspect)]. Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Psychological series: collection of scientific works. Lviv: LvDUVS, 2012. Issue 2 (1). 536 p. [in Ukrainian]
7. Kostin M. S. *Derzhavna polityka zmitsnennia natsionalnoi identychnosti*. [State policy of strengthening national identity]. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/430/1/%D0%90%D0%B2%D1%D1%96%D0%BD> [in Ukrainian].
8. Holovakha Ye. I. *Ukraini potribna stratehiia formuvannia natsionalnoi identychnosti*. [Ukraine needs a strategy for the formation of national identity]. Voice of Ukraine. URL: <http://www.golos.com.ua/article/350002>. [in Ukrainian]
9. Kulchytskyi S. V., Parakhonskyi B. O. *Novitnii ukrainskyi derzhavotvorchyi protses*. [The newest Ukrainian state-building process]. Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. K. : Science. dumka, 2004. 327 p. [in Ukrainian]
10. Poita Yu. *Natsionalna identychnist ukraintsev: problemy ta vyklyky v aspekti ukrainsko-rosiiskoho voiennoho konfliktu*. [National identity of Ukrainians: problems and challenges in the aspect of the Ukrainian-Russian military conflict]. [in Ukrainian]
11. Kyryliuk O. *Ukrainski natsionalna identychnist, natsionalna pamiat ta natsionalna rezystentnist*. [Ukrainian national identity, national memory and national resistance]. A collection of scientific works based on the materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference with international participation «Totalitarianism as a system of destruction of national memory». Lviv: Lviv National Medical University named after Danylo Halytskyi, 2020. P. 226–229. [in Ukrainian]